

FRAZEOLOGIZMLARNING LUG'AVIY VA MADANIY QADRIYATI

Andijon davlat chet tillari

instituti

Roman-german slavyan tillari

fakulteti

Filologiya va tillarni o'qitish(rus
tili)

24-02 talabasi Ortiqaliyeva

Ruxshona

Ilmiy rahbar:

Annotatsiya: Ushbu maqolada frazeologik birliklarning lug'aviy va madaniy qadriyati yoritilgan. O'zbek, rus va ingliz tillarida keng qo'llaniladigan frazeologizmlar misolida ularning xalq tafakkuri, urf-odatlar, qadriyatlari va milliy tafakkurdagi o'rni ko'rsatib beriladi. Maqolada uch tilda mavjud bo'lgan frazeologizmlarning semantik va madaniy o'xshashliklari hamda farqlari qiyosiy tahlil qilinadi.

KALIT SO'ZLAR: afrazeologizm, lug'aviy ma'no, madaniy qadriyat, xalq tafakkuri, o'zbek tili, rus tili, ingliz tili, qiyosiy tahlil.

Аннотация: В данной статье рассматривается лексическая и культурная ценность фразеологических единиц. На примере широко употребляемых фразеологизмов в узбекском, русском и английском языках раскрывается их связь с народным мышлением, традициями, ценностями и национальной ментальностью. Представлен сопоставительный анализ семантических и культурных сходств и различий.

Ключевые слова: фразеологизм, лексическое значение, культурная ценность, народное мышление, узбекский язык, русский язык, английский язык, сравнительный анализ

Abstract: This article explores the lexical and cultural value of phraseological units. Using examples from Uzbek, Russian, and English, it examines their reflection of popular mentality, traditions, values, and national worldview. The paper also presents a comparative analysis of their semantic and cultural similarities and differences.

Keywords: phraseologism, lexical meaning, cultural value, folk mentality, Uzbek language, Russian language, English language, comparative analysis.

KIRISH

Har bir til o'z xalqining tafakkuri, tarixi va madaniyatining in'ikosi sanaladi. Shu bois, frazeologik birliklar tilshunoslikda alohida ahamiyatga ega bo'lib, ular orqali xalqning hayot tarzi, qadriyatlari, dunyoqarashi, turmush tarzi va milliy mentaliteti namoyon bo'ladi. Ayniqsa, o'zbek, rus va ingliz tillaridagi frazeologizmlar xalqning ruhiy olami, tarixiy taraqqiyoti va madaniy merosini ifodalashda muhim vosita hisoblanadi. Frazeologizmlarning lug'aviy va madaniy qadriyatini o'rganish nafaqat tilshunoslik nuqtayi nazaridan, balki madaniyatshunoslik, tarjimashunoslik va psixolingvistika sohalari uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada o'zbek, rus va ingliz tillaridagi frazeologik birliklarning semantik va madaniy xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Frazeologizmlarning lug'aviy va madaniy qadriyati haqida ma'lumot. Frazeologizm — tilshunoslikdagi turg'un iboralar bo'lib, ular ikki yoki undan ortiq so'zlardan tashkil topgan va birgalikda bitta butun ma'noni ifodalovchi birliklardir. Ular ko'pincha obrazli bo'ladi va so'zma-so'z tarjima qilinsa, asl ma'nosi tushunarsiz bo'lib qoladi. Masalan, o'zbek tilidagi “suvdan quruq chiqmoq” iborasi so'zma-so'z emas, balki ramziy — “aybsiz, jazodan qutulmoq” degan ma'noni bildiradi.

1. Lug'aviy qadriyat, Frazeologizmlar lug'aviy jihatdan tildagi emotsional, obrazli va ekspressiv vositalar hisoblanadi. Ular orqali: So'z boyligi oshadi; Nutq obrazli, ta'sirchan bo'ladi; Tilning poetik imkoniyatlari kengayadi. O'zbek tilida “ko'ngli tog'dek ko'tarilmoq” (xursand bo'lmoq), “ko'nglidan nimalar o'tdi”

(o'ylandi), "qon bosimi ko'tarildi" (g'azablandi) kabi iboralar xalqning kundalik turmushi va his-tuyg'ulari bilan bog'liq bo'lgan holatlarni obrazli ifodalaydi.

2. Madaniy qadriyat frazeologik birliklar — bu faqat til vositasi emas, ular xalqning: Mentalitetini, Qadriyat tizimini, Tarixiy tajribasini, Diniy, ijtimoiy, milliy tasavvurlarini aks ettiradi. Masalan, o'zbek xalqida "yuzini yorug' qilish", "qulog'iga qum quyish" kabi iboralar o'ziga xos madaniy mazmunga ega. Ingliz tilida esa "a storm in a teacup" (mayda gapni katta muammoga aylantirish) yoki rus tilidagi "бить баклуши" (bekorchilik qilish) iboralari mavjud. Bu iboralarni o'rganish orqali biz uch tildagi xalqning qanday o'ylashi, qadrlashi, madaniyatini qanday ifodalashi haqida chuqur tasavvurga ega bo'lamiz.

3. Frazeologizmlarni o'rganishning amaliy ahamiyati

Frazeologizmlarni o'rganish quyidagi sohalar uchun muhimdir:

Tilshunoslik: semantika, leksikologiya, pragmatika.

Tarjimashunoslik: ayniqsa, so'zma-so'z emas, mazmuniy tarjima qilishda frazeologik birliklar katta rol o'ynaydi.

Madaniyatshunoslik: til orqali madaniyatni o'rganish.

Pedagogika: chet tilini o'rganishda frazeologizmlar orqali milliy ruhiyatga kirish.

Frazeologizmlar tilda tayyor shaklda qo'llaniladigan, ko'pincha ko'chma ma'no bildiruvchi ifodalar bo'lib, tilning eng qadimiy va boy qatlamlaridan biri sanaladi. Ular faqatgina til vositasi emas, balki xalqning tafakkuri, qadriyatlari va turmush tarzining ifodasidir. Har bir xalqning o'ziga xos frazeologik birliklari bo'lib, ular madaniyat, tarix, e'tiqod va axloqiy me'yorlarni o'zida mujassam etadi. Bu maqolada frazeologik birliklarning lug'aviy tarkibi, ularning madaniy qadriyatlarni aks ettirishdagi roli va boshqa tillar bilan qiyosiy tahlili beriladi. Frazeologizmlarning lug'aviy xususiyatlari. Frazeologizmlar bir necha so'zdan tashkil topgan bo'lib, ko'pincha ularning umumiy ma'nosi ularni tashkil etuvchi so'zlarning lug'aviy ma'nolaridan farq qiladi. Masalan, o'zbek tilidagi "yuragi og'ziga kelmoq" frazasi – juda qo'rqib ketmoq degan ma'noni bildiradi. Bu iboradagi "yurak" va "og'iz" so'zlari o'z ma'nolarida emas, balki umumlashgan, ko'chma ma'noda ishlatiladi. Shu boisdan frazeologizmlarni

o'rganishda ularning tashqi tuzilishi bilan ichki mazmuni o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash muhimdir.

O'zbek tilidagi frazeologik birliklar ko'pincha xalq og'zaki ijodiyoti orqali shakllangan bo'lib, ular turli mavzularda: mehr-oqibat, do'stlik, mehnat, adolat, jasorat, halollik kabi qadriyatlarni aks ettiradi. Bular xalq tafakkurining ifodasi bo'lib, zamonlar osha avloddan avlodga o'tib kelmoqda. Frazeologizmlar va madaniy qadriyatlar. Frazeologik birliklarning madaniy qadriyatlar bilan bevosita bog'liqligi bor. Ular xalqning hayot tarzini, urf-odatlarini, tarixiy sharoitlarini, e'tiqodini va dunyoqarashini aks ettiradi. Masalan, "qop-qop tilaklar" degan ibora – kimgadir juda ko'p ezgu tilaklar tilash ma'nosida qo'llaniladi. Bu esa xalqimizdagi mehmondo'stlik, mehribonlik, ezgulik istagi kabi qadriyatlarni ifodalaydi. Frazeologizmlar orqali insonlarga o'rgatish, tanbeh berish, targ'ibot qilish ham amalga oshirilgan. "Yaxshilik qil – suvga tash, xalq bilmasa, Xudo bilar" degan maqol-frazeologizm xalq ongida mehr-oqibat va xayrli ish qilishni qadrlash, uni evazsiz amalga oshirish g'oyasini singdiradi. Qiyosiy tahlil: O'zbek, rus va ingliz tillarida. Har bir tilning frazeologik fondi o'sha xalqning tarixiy taraqqiyoti, yashash tarzi, urf-odatlariga asoslangan bo'lib, bu turli tillarda mazmun jihatidan o'xshash, lekin shaklan farqli ifodalarning mavjudligiga sabab bo'ladi.

XULOSA

Frazeologizmlar har bir xalqning til boyligi va madaniyati ifodasidir. O'zbek, rus va ingliz tillaridagi frazeologik birliklar tahlili shuni ko'rsatadiki, bu iboralar xalqning qadriyatlari, tarixiy xotirasi, mentaliteti, urf-odatlari va dunyoqarashining ko'zgusidir. Har bir til o'z frazeologizmlari orqali madaniy boyligini namoyon qiladi. Qiyosiy tahlil orqali aniqlanishicha, turli tillarda bir-biriga yaqin ma'no bildiruvchi frazeologik birliklar mavjud bo'lsa-da, ularning semantik yuki, konnotatsiyasi va madaniy fonida muayyan farqlar kuzatiladi. Shu bois tarjimada faqat lug'aviy moslik emas, balki madaniy kontekstni ham hisobga olish muhimdir. Xulosa qilib aytganda, frazeologizmlarni o'rganish orqali nafaqat tilni, balki xalqning ruhiy-ma'naviy olamini

chuqur anglash mumkin. Bu esa til o'rganishda ham, tarjimada ham, madaniyatlararo muloqotda ham beqiyos ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abduazizov A. "Tilshunoslikka kirish". – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2006.
2. Mamajonov A. "O'zbek tilining frazeologik lug'ati". – Toshkent: Fan, 1982.
3. Komissarov V.N. "Teoriya perevoda". – Moskva: Visshaya shkola, 1990.
4. Cowie A.P. "Phraseology: Theory, Analysis, and Applications". – Oxford: Clarendon Press, 1998.
5. Kunin A.V. "Kurs frazeologii sovremennogo angliyskogo yazyka". – Moskva: Vysshay shkola, 1996.
6. Crystal D. "The Cambridge Encyclopedia of the English Language". – Cambridge: CUP, 2003.
7. Internet resurslar:
<https://en.wikipedia.org/wiki/Phraseology>
<https://uz.wikipedia.org/wiki/Frazeologiya>
<https://www.phraseologism.com> (misollar va tarjimalar uchun)